

Graham Barnes in Nora Bateson¹

Pogovor o epistemologiji, ki jo je predlagal Gregory Bateson²

Nora (N): V redu, vedno znova se znajdemo pred vprašanjem, kje začeti. In —

Graham (G): No, mislim, da sva ravnokar začela. Ti si že začela. In tako sva dejansko že začela.

N: Začela sva.

G: Mnogovrstno ... mnogovrstno nekaj.

N: Mnogovrstne perspektive.

G: Da.

N: Mislim, da bi raje rekla mnogovrstne perspektive kot pa interdisciplinarne.

G: Vendar pa meni ni všeč beseda "perspektive."

N: Mnogovrstne —

G: Ker s tem predpostavljamo, da gledamo v "to", kar ne drži.

N: To je res. V redu, imaš prav.

G: Raje govoriva o ... mnogovrstnih pristopih. Tudi ne želiva govoriti o "disciplinah"; temu se poskušava tu izogniti.

N: Temu se poskušava izogniti.

G: Mnogovrstni načini pogovora o tem, kar si mislimo, da vidimo. In govoriti o — dejansko gre za mnogovrstne načine pogovarjanja. Mislim, da je Gregory Bateson na koncu, zadnja leta svojega življenja, obžaloval, da ni v svojem delu posvetil več pozornosti jeziku. Ko je s sodelavci razvil teorijo dvojne vezi, niso jeziku dali takega poudarka, kot so mu ga ljudje začeli dajati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Vendar pa, ko berem, kaj mu je uspelo narediti z idejo uma, vidim, na kako briljanten način kritizira kartezijanski dualizem uma in telesa. Nihče od filozofov pred njim tega ni naredil na tak način, niti Wittgenstein ne, ki mu dajejo zasluge, da je presegel dualizem, niti številne drugi. In to je postalo tako resno, da je v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja filozof Richard Rorty napisal knjigo, v kateri je rekel, da je potrebno idejo uma v celoti opustiti. In to je lingvistični obrat — izpolnitev lingvističnega obrata v filozofiji, prenos pozornosti na jezik, na to, kako govorimo, zakaj govorimo na način, kot govorimo, in ignoriranje dualizma um/telo — ne preseganje, temveč popolna opustitev. Tako da so se nekateri najnaprednejši filozofski misleci odmaknili od ideje uma, ker so se poskušali izogniti temu dualizmu.

¹ Dr. Graham Barnes, psihoterapevt, grahambarnes@me.com

Nora Bateson, režiserka, pisateljica in učiteljica, Predsednica Mednarodnega Batesonovega inštituta (International Bateson Institute); norabateson@aol.com

² Graham Barnes je povabil Nora Bateson, da se z njim pogovarja izrecno za tematski sklop o Gregoryju Batesonu v Slovenski reviji za psihoterapijo Kairos. Prevedel je Miran Možina.

Ko berem tekste Gregoryja Batesona, name naredi vtis, da mu je uspelo pokazati, kako je lahko uporaba koncepta uma legitimna. In da se dvigne nad dualizem na tak način, da pokaže, da ne gre niti za idealizem niti materializem — da ni potrebno izbrati ene ali druge strani — da obstajajo utemeljene stvari v obeh pozicijah. In to nas pripelje do mnogovrstnega — karkoli bi že to mnogovrstno lahko bilo. Morda mnogovrstne ekologije idej. Obstajajo celi sklopi idej. Mislim, da je pokazal, kako so ti različni sklopi idej med seboj povezani. In povezani so preko idej. In potem iz njih poganjajo ali se razmnožujejo nove ideje. In na to je mislil, ko je govoril o umu ... vsaj v enem delu.

N: No, zanimivo je, ker je Gregoryjev opis uma, ki ga je dobro imeti pri roki, če imaš izvod *Uma in narave* kje v bližini, kajti tam je podal opis tega, kar mu pomeni um, ki gre tako onstran ... tako onstran ideje interdisciplinarnosti ali multidisciplinarnosti. Zelo težko je povezati te pojme s tistim, kar je razvil. Meni se zdi, da je na drugi ravni in da zaidemo v težave, če poskušamo istočasno govoriti o interdisciplinarnosti in umu prav iz tega razloga — ker je delal s svetom, ki je bil tako integriran, da je bil, kot si rekel, celoten proces življenja nerazdvojen. Zato ga je tako težko definirati v smislu disciplinarnosti ali interdisciplinarnosti.

G: Ali ni v tem, kar si ravnokar povedala — da je enačil um in življenje — da mu v tej enotnosti, tej enosti, tej povezanosti, v tem pogledu, da sta um in življenje enaka, ni bilo več treba govoriti o telesu in umu. Ker je življenje samo um. In um je življenje.

N: In nenavadno je, da zanj to niti ni bilo zanimivo.

G: Ne, temveč le mimogrede.

N: To je bilo le implicitno.

G: In to je povedal proti koncu v enem zadnjih predavanj — mislim, da je to zabeležil le nekaj dni pred smrtjo — ko govorim o umu, govorim o življenju, ali nekaj podobnega. Morda lahko najdeva točno navedbo — je zelo zanimivo.

N: No, ko je zasnoval kriterije Uma, je zanimivo, da na koncu seznama pravi: "Trdim, da prihaja do pojavov, ki jih imenujemo misel, evolucija, ekologija, življenje, učenje in podobno le v sistemih, ki izpolnjujejo te kriterije." Tako da na tej točki ni več razcepa telo/um.

G: Ne, mislim, da se popolnoma strinjava, da je zelo hitro presegel dualizem, morda že v tridesetih letih prejšnjega stoletja.

N: Morda že v tridesetih, ja.

G: Mislim, da se je veliko ubadal s tem problemom že zelo zgodaj. In da to sega nazaj do njegovega očeta, Williama Batesona.

N: Je —

G: Njemu pripisuje zasluge. Njegova genetika in njegovo prerekanje z Darwinom je napovedovalo takšen način mišljenja. Tako da se ni začelo kot strela z jasnega; to je zorelo — tam, kjer je odraščal — kjer je bil vzgojen.

N: No, spet se kaže, da v kolikor je sistem mentalni proces, potem ni točnega začetka.

G: Točno. Dejansko se kaže kot evolucija idej.

N: Res je.

G: Hvala, da si to omenila, ker sem ravno to poskušal povedati. Da se ni kar spustilo iz oblakov. Šlo je za dolgotrajen razvoj.

N: Bilo je znotraj konteksta samega —

G: Točno.

N: — znotraj njegovega življenja, očetovega dela ter narave družbenih in lingvističnih paradigem, v katerih je našel tisto, kar je in ni bilo v sozvočju.

G: To, kar si povedala, naju privede do načina, kako je lahko kritiziral — no, predvsem kako je lahko razvil kriterije za to, kaj je um, tu v knjigi *Um in narava* na strani —

N: 101 in 102³.

G: — 101-102. In tudi v otvoritvenem predavanju na konferenci *Onstran dvojne vezi*, ki ga je imel marca 1977 v New Yorku — kjer je opisal korake, ki jih je naredil, da je prišel do nove znanosti, ki jo je poimenoval epistemologija.

N: Pravi: "To je začetek proučevanja, kako razmišljati o mišljenju."

G: In v tistem predavanju je govoril, kako se je moral spoprijeti z določenimi načini mišljenja, ki so ga ovirali pri razmišljanju o mišljenju. In ki so mu onemogočali razvoj — ki so ovirali njegov razvoj razumevanja, da je evolucija sama ideja, ter da gre pri evoluciji za evolucijo idej, kar je mišljenje o mišljenju.

N: Ker — da — ker na naslednji ravni, organizmi — in od praživali do zeber do tebe in mene, rakov, orhideje in trobentice —

G: Točno.

N: — niso organizmi, ki vključujejo samo sebe; vsak je sklop idej in sporočil o odnosih, ki so med seboj odvisni in povezani z raznimi vrstami drugih organizmov. Ko praviš evolucija idej, gre za ... konglomerat, skupek idej, ki skupaj oblikujejo ideje in se gibljejo skozi različne oblike komunikacije in odnosov, rojevajo nove ideje in opuščajo stare.

G: In tako postane po eni strani usmerjena in po drugi strani stohastična.

N: In vedno krožna.

G: Seveda.

N: In tu postane zahtevno, če se vrneva k vprašanju vloge interdisciplinarnosti — vnesti to v pogovor, ko dejansko vse discipline na svojih področjih ne potrebujejo le retorike, temveč drugačen fokus. Ne moreš ločiti kulture od biologije, od podnebja, jezika, od informacije, če hočeš videti, kako vsak posamezni kontekst deluje znotraj drugega konteksta. Nemogoče je to narediti, če imaš samo eno lečo.

G: Upoštevajva, da piševa za psihoterapevtsko revijo in v prvi vrsti za psihoterapevte.

N: Velja.

G: In da želiva, da bi psihoterapevti spoznali, da je ustrezna znanost, kamor psihoterapija spada, epistemologija, o kateri govori Bateson.

N: Mhm.

G: ... v tem primeru, poglejva, če lahko spustiva najin pogovor na praktično raven — praktično v smislu, da je najin pogovor teoretično smotrni, zelo koristen za psihoterapijo.

N: Velja, mislim, da je to dobra ideja. Po mojem mnenju je začetek dejansko v Gregoryjevem zgodnjem antropološkem delu, ko je sodeloval z Margaret Mead na Baliju in Novi Gvineji. Veš, gre za zelo temeljno in tudi zelo globoko opažanje, da ljudje v različnih

kulturah razmišljajo na različne načine.

G: Da.

N: In to vemo. To vemo, ko vsak dan opravljamo svoje dolžnosti. Lahko je to ohranjati kot neke vrste abstraktno resnico v svetu. Vendar dejstvo je, da lahko vidimo, kako druga skupina ljudi na drugačen način obravnava stvari, za katere sami mislimo, da so trdne, kot na primer poroka, denar ali smrt. Takrat nam lahko postane jasno, da so to ideje in da te ideje niso trdne, ker so različne v različnih kulturah. So spremenljive. In tako je prva ideja, ki jo lahko ugledava na zelo praktični ravni, ta, da so tiste ideje, ki pravijo, da se ideje ne morejo spremeniti, slabe ideje. Spreminjajo se. Ideje so spremenljive. Ko govoriva o ekologiji uma, govoriva o tem, da je živa možnost misli v njihovih medsebojnih odnosih. Mislim, da že sama ta ideja in ta metafora odpira velikansko možnost za delo z idejami, ki jih imamo v naših glavah, saj jih lahko ugledamo kot potencialno spremenljive.

G: Kar je temelj, ali naj bi bil, upam, temelj psihoterapije: ideje, ki jo ima pacient, pacient in terapevt ne razumeta na enak način.

N: Ne.

G: Tako da glejmo na vsakega pacienta kot na njegovo ali njeno lastno epistemologijo in na vsakega terapevta kot na epistemologijo. Navsezadnje je Gregory Bateson sam dejal, jaz sem epistemologija – jaz sem svoja lastna epistemologija. Tako postanejo cela znanost, ekologija idej in epistemologija zelo osebne. In ko terapevt predpostavlja, da je njegovo ali njeno razumevanje enako pacientovemu, že lahko pride do napake, do blokade tega, kar terapija lahko doseže. Tako da če opazujemo preprosto interakcijo med terapevtom in pacientom, je že ta sama po sebi izjemen dosežek. Podobno kot je Gregory Bateson v tridesetih letih prejšnjega stoletja govoril o različnih kulturah, kako različne so bile ideje ljudi drugih kultur od idej njegove lastne kulture.

N: Kar praviš, torej pomeni, da je v bistvu vsak pogovor medkulturni pogovor.

G: Vključno z najinim ta trenutek.

N: Vključno z najinim ta trenutek.

G: Kajti moj Gregory Bateson je zelo drugačen od tvojega Gregoryja Batesona. Ne moreva — deliva si Gregoryja Batesona in sklop idej, ki sva jih izbrala. Prepričan sem, da je tvoj izbor bogatejši in večji od vsega, kar si lahko predstavljam. Vseeno pa vabiva ljudi, da bi proučevali Batesonovo delo in iz njega izbrali čim več idej, da bi se lahko od njih učili. Vendar pa se bomo še naprej učili na osnovi naših ozadij, izkušenj in lastnih sposobnosti. Ne bomo se učili *točno tistih*, ki jih je imel Gregory Bateson, ker je to v prvi vrsti prevelik teritorij. In drugo, vnesli bomo naše lastne izkušnje in učenje.

N: Karkoli lahko vidimo le skozi naš lastni okvir.

G: Skozi naš lastni okvir — točno.

N: Karkoli že, bo uokvirjeno z našim notranjim uokvirjanjem.

G: Vendar pomisli: kako nas naši pogovori spreminjajo.

N: Če smo za to odprti.

G: No —

N: Če je to tisto, kar iščemo.

G: Da.

N: Potem bomo to tudi našli.

G: Ker midva — ne sedim tu in se pogovarjam s teboj zato, da bi spoznal, kaj je dejanski Gregory Bateson. Pogovarjava se o idejah. Ob tem se zavedam, da me bo vsak, s katerim vstopim v tak način pogovora, vodil — pogovor in drugi me bo vodil do novih razumevanj, novih interpretacij, do tega, da bom doumel stvari na drugačen način.

N: Mislim, da tako občutim včasih, vendar ne vedno.

G: No —

N: Vendar bi rada.

G: Ne pravim, da z mano ni podobno —

N: Jaz —

G: Rekel sem, da upam.

N: Tudi jaz upam. Mislim, da je ena od stvari, ki se jih vse bolj zavedam - in saj veš, ko razmišljam o kriterijih mentalnega procesa in v okviru ideje, da se evolucija dogaja na ravni konteksta - da težišče pogovora ni več na tem, kdo ima prav, kdo več ve ali kdo dominira, temveč na tisti ravni, ko se sprašujem, kaj se lahko naučimo drug od drugega. Kaj je v tvojem okvirju različno od tistega v mojem okvirju? In kako bom interpretirala te razlike? Kaj se lahko od njih naučim? Kje se tiste meje, tisti obrisi ujemajo z mojimi?

In če je to narava pogovora, se lahko porodi drugačna vrsta ekologije: medsebojni odnosi idej, ki si jih na ta način podelimo, se postavijo pred nas kot možnosti in ne kot merjenje, primerjave ali tekmovanja, temveč kot opazovanje in spraševanje.